

กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน
อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี*
LAND AND WATER MANAGEMENT PROCESSES OF
BAN WANG TAKHIAN COMMUNITY KABIN BURI DISTRICT
PRACHINBURI PROVINCE

ดนัย ทองบุญมา*, พรภิรมย์ ยอดบุญ, พระพรหมพิริยะ ถาวโร (มัลลย์รักษ์),
พระครูปริยัติวรณารักษ์ และจตุพล พรหมมี

Danai Tongboonma*, Pornpirom Yodboon, Phra Phompiriya Thavaro (Malairak),
Phrakhru Pariyatwannaporn and Jatupon Phrommee

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding Author E-mail: danai-1987@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการจัดการที่ดินและน้ำ 2) วิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำ และ 3) นำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยประชาชนในเขตตำบลวังตะเคียน 98 ครอบครัว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 8 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม 1 กลุ่ม 9 รูป/คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพื้นฐาน และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการรักษาที่ดินไว้ให้ลูกหลานและใช้ในการประกอบอาชีพ โดยมีการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกัน รวมถึงการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เกษตร
2. การวิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน พบว่า มีการใช้ที่ดินในการเพาะปลูกพืชตามฤดูกาล ขณะที่การบริหารจัดการน้ำประสบปัญหาในฤดูแล้งเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทราย ไม่สามารถกักเก็บน้ำได้เพียงพอตลอดปี

* Received November 28, 2023; Revised December 15, 2024; Accepted December 17, 2024

3. การนำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน พบว่า แนวทางการจัดการที่ดินและน้ำแบบบูรณาการเน้นการสร้างความรู้ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กระบวนการจัดการ, ที่ดิน, น้ำ

ABSTRACT

This research aims to study the land and water management processes, analyze these processes, and propose land and water management strategies for Wang Takhian community in Kabin Buri District, Prachin Buri Province. The study employs a mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative research. The sample consists of 98 households in Wang Takhian Sub-district, 8 key informants, and 1 focus group comprising 9 participants. Research tools include questionnaires, interviews, and focus group discussions. Data were analyzed using basic statistics and descriptive analysis.

The findings reveal that:

1. The land and water management processes in the Wang Takhian community indicate that most farmers aim to preserve land for future generations and for sustaining their livelihoods. Farmers commonly use both chemical and organic fertilizers and implement soil and water conservation practices in agricultural areas.

2. The analysis of land and water management shows that land is utilized for seasonal crop cultivation. However, water management faces challenges during the dry season due to the predominantly sandy loam soil, which is unable to retain sufficient water for year-round agricultural use.

3. The proposed integrated land and water management strategy emphasizes knowledge sharing, public participation, and the establishment of community networks for sustainable resource management.

Keywords: Management Process, Land, Water

บทนำ

การพัฒนาของประเทศไทยที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านการจัดการที่ดินและน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของประชาชนและการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับประเทศ (UNDP, 2019) ในช่วงหลายทศวรรษ

ที่ผ่านมา ประเทศไทยได้พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในหลายด้าน โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ในอัตราที่สูงและไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนเกิดปัญหาการเสื่อมโทรมของ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ การขาดแคลนน้ำ การสูญเสียความหลากหลาย ทางชีวภาพ และการเพิ่มขึ้นของมลพิษทางน้ำ (TDRI, 2021)

ปัญหาด้านการจัดการน้ำในประเทศไทยมีความซับซ้อนและหลากหลาย โดยเฉพาะ ในพื้นที่ที่ต้องพึ่งพาน้ำฝน เช่น พื้นที่การเกษตรที่ไม่ได้รับการจัดสรรน้ำอย่างเพียงพอในช่วงฤดู แล้ง (FAO, 2020) ชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี เป็นหนึ่งในพื้นที่ ที่ประสบปัญหาน้ำขาดแคลน โดยพื้นที่นี้มีการพึ่งพาน้ำฝนในการทำเกษตร เช่น การปลูก ข้าวและพืชไร่ ซึ่งมีความเสี่ยงสูงจากสภาพภูมิอากาศที่แปรปรวน รวมถึงปัญหาฝนทิ้งช่วงและ น้ำท่วมที่เกิดขึ้นในบางปี การขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตรนั้นส่งผลกระทบต่อการผลิตและ ความเป็นอยู่ของเกษตรกร รวมทั้งการมีน้ำเสียที่เกิดจากการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ในพื้นที่ (Pongpattananan et al., 2019)

การจัดการที่ดินและน้ำที่เหมาะสมในพื้นที่ต่าง ๆ จำเป็นต้องมีการวางแผนและดำเนินการ ในรูปแบบที่บูรณาการ ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์ การบริหารจัดการน้ำและที่ดิน ในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่จะช่วยบรรเทาปัญหาความขาดแคลนทรัพยากร แต่ยังต้องคำนึงถึง การพัฒนาที่ยั่งยืนของระบบนิเวศน์ (IWRM, 2018) การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบ ผสมผสาน (Integrated Water Resources Management: IWRM) เป็นแนวทางหนึ่งที่เน้น การผสมผสานการจัดการทรัพยากรน้ำในทุกมิติทั้งทางด้านอุปทานและอุปสงค์ รวมทั้งการ สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนา ที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและรักษาความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

ในบริบทของชุมชนบ้านวังตะเคียน การพัฒนาระบบการจัดการที่ดินและน้ำอย่างมี ประสิทธิภาพถือเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของพื้นที่ การศึกษาในครั้งนี้ จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี โดยพิจารณาถึงการใช้น้ำในภาคเกษตรกรรม การ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการบูรณาการการจัดการทรัพยากรทั้งในระดับชุมชนและ ระดับท้องถิ่น เพื่อพัฒนาแนวทางที่สามารถช่วยให้ชุมชนมีความมั่นคงด้านน้ำและการเกษตร ในระยะยาว

การศึกษาระบบการจัดการที่ดินและน้ำในพื้นที่นี้จะช่วยให้สามารถพัฒนาระบบการ จัดการที่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศและสภาพแวดล้อมในพื้นที่ รวมถึงสามารถนำไปสู่การ พัฒนาแนวทางที่เป็นรูปธรรมสำหรับการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีสภาพคล้ายคลึงกัน การใช้ศาสตร์พระราชาในการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียนจะเป็นตัวอย่างของ

การพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรที่สอดคล้องกับหลักการของการพัฒนายั่งยืนและ
ตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาความขาดแคลนน้ำในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี
3. เพื่อนำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น และเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในเขตตำบลวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 3,640 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนในเขตตำบลวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี จำนวนตัวอย่างจากการคำนวณโดยใช้ตารางกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane ที่ระดับ 0.10 ได้จำนวน 98 ครัวเรือน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหาอัตราส่วนของประชากร (Proportional to Size) เพื่อหากกลุ่มตัวอย่างแต่ละกลุ่ม การสุ่มตัวอย่างผู้วิจัยสุ่มครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน จากนั้นจึงสุ่มครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจากครัวเรือนทั้งหมดในแต่ละหมู่บ้าน โดยคิดตามสัดส่วนของครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้าน ได้ครัวเรือนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 98 ครัวเรือน โดยเกณฑ์การคัดเลือกเข้าการวิจัย ได้แก่ ครัวเรือนที่อยู่ในตำบลวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี และยินยอมเข้าร่วมการวิจัย การวิจัยนี้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมในการทำวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (เอกสารรับรองเลขที่ ว.114/2566) และประชาชนลงนามเป็นลายลักษณ์อักษรตามความสมัครใจ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้หลักการอ้างอิงด้วยบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ (Snowball Sampling Technique) โดยสัมภาษณ์ผู้บริหาร/นักวิชาการ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล สำหรับการวิจัยครั้งนี้ จำนวนทั้งสิ้น 8 ท่าน ประกอบไปด้วยตัวแทนชุมชน (หมู่บ้าน) โดยคัดเลือกบุคคลที่เป็นที่เคารพเชื่อถือของสมาชิกในชุมชนและมีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป จำนวน 8 คน เพื่อตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งตัวแทนดังกล่าวต้องเป็นคนในพื้นที่และ

อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานานตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไปมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านสภาพทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ประวัติความเป็นมาของชุมชนมีความรู้ เกี่ยวกับการบริหารจัดการที่ดินและน้ำและทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนตั้งแต่อดีตมาจนถึง ปัจจุบัน โดยทำการคัดเลือกจากบุคคล ดังต่อไปนี้ คือ 1) ผู้แทนชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วย ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน 2) ผู้แทนจากสถานศึกษาในพื้นที่ ได้แก่ ครู อาจารย์ จำนวน 2 คน 3) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน 4) พระสงฆ์ จำนวน 1 รูป 5) ผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 1 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 8 รูป/คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากนั้นทำการคัดเลือกตัวแทนชุมชน จำนวน 2 คน จากจำนวนทั้งสิ้น 98 คน เพื่อเป็นตัวแทน เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 9 คน ได้แก่ ผู้แทนเกษตรกร จำนวน 4 คน ผู้แทนจาก สถานศึกษา จำนวน 2 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 1 คน ตัวแทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน เพื่อเข้าร่วมประชุมกลุ่มย่อย โดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามสำหรับเกษตรกร เป็นแบบสอบถามที่สร้างขึ้นจากหลักการการจัดการ ที่ดินเพื่อการเกษตร เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการใช้ที่ดินและน้ำอย่างยั่งยืน โดยมี วัตถุประสงค์ 5 ประการ คือ 1) คงที่ดินและน้ำไว้เพื่อการผลิตทางการเกษตรรวมทั้งเพิ่มผลผลิต 2) มีความมั่นคงในการผลิตโดยลดความเสี่ยงลง 3) ป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดินและน้ำ รวมทั้งสิ่งแวดล้อม 4) มีผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการลงทุนการผลิต และ 5) สร้างความเป็นธรรม ต่อสังคม มีลักษณะคำถามเป็นทั้งแบบปลายเปิดและปลายปิด

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยใช้ในการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยผู้วิจัยได้ทำการกำหนดคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่าง กว้างในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการวิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวัง ตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

แบบสนทนากลุ่ม (Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุป และความชัดเจนเกี่ยวกับการ นำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัด ปราจีนบุรี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ทำหนังสือขออนุมัติจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมในการทำวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม

2. ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย พร้อมทั้งแบบสอบถาม จำนวน 98 ฉบับ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ด้วยวิธีการไปแจก ด้วยตนเองและรับกลับคืนด้วยตนเอง ได้รับแบบสอบถามกลับคืนมา จำนวน 82 ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ 83.67

3. นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) แบบสัมภาษณ์มีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ทำหนังสือถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ พร้อมแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมในการให้สัมภาษณ์ พร้อมนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

2. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อสัมภาษณ์ ตามที่กำหนดไว้

3. ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ ตามที่นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ ในการสัมภาษณ์ โดยมีการบันทึกเทป จดบันทึก และถ่ายภาพนิ่งระหว่างการสัมภาษณ์

4. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

1. ขั้นตอนการเตรียมการ ประกอบด้วย การกำหนดวันสนทนากลุ่ม การจัดทำกำหนดการ สนทนากลุ่ม การประสานงานเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ การขออนุมัติใช้สถานที่พร้อมวัสดุอุปกรณ์ ในการจัดสนทนากลุ่ม และการจัดทำเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วยแบบ คำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

2. ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย การนำเสนอผลการจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร เป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดการใช้ที่ดินและน้ำอย่างยั่งยืน ทั้ง 5 ประการ คือ 1) คงที่ดินและ น้ำไว้เพื่อการผลิตทางการเกษตรรวมทั้งเพิ่มผลผลิต 2) มีความมั่นคงในการผลิตโดยลดความ เสี่ยงลง 3) ป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดินและน้ำรวมทั้งสิ่งแวดล้อม 4) มีผลตอบแทน ที่คุ้มค่าต่อการลงทุนการผลิต และ 5) สร้างความเป็นธรรมต่อสังคม ร่วมกันวิเคราะห์กระบวนการ จัดการที่ดินและน้ำของชุมชน และนำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้าน วังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี การดำเนินการอภิปราย และจดบันทึกข้อเสนอแนะ พร้อมทั้งทำการบันทึกเทป บันทึกภาพเคลื่อนไหวและภาพนิ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. แบบสอบถามสำหรับเกษตรกร มีการสรุปผลการวิเคราะห์ด้วยค่าสถิติ ร้อยละ ซึ่งเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปตารางประกอบการวิเคราะห์

2. แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้แทนชุมชน ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

2.1 ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูก สัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญ และคุณลักษณะของข้อมูล

2.2 นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล

2.3 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสรุปผลการสนทนากลุ่ม และการสร้างข้อมูล เพื่อได้กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการวิจัยและสรุปผลตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรีต่อไป

ผลการวิจัย

กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี สามารถสรุปได้ดังนี้

1. เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการเก็บรักษาที่ดินไว้ให้ลูกหลาน และเก็บเอาไว้ประกอบสัมมาชีพ อย่างไรก็ตามปัจจัยที่อาจมีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในอนาคต คือ ราคาที่ดินที่สูงขึ้น ผลผลิตพืชราคาตกต่ำมาก และสภาพหนี้สินที่เกษตรกรที่ทำการสำรวจมีอยู่สูงถึงร้อยละ 73.2 ผลการศึกษาในครั้งนี้จะสรุปได้ว่า พื้นที่เกษตรกรรมภายหลังการขายที่ดินของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรมเช่นเดิม และอาจมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย ฯลฯ

2. เกษตรกรส่วนใหญ่ยินยอมเข้าร่วมโครงการปลูกพืชแปลงใหญ่ของรัฐบาลโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อลดรายจ่ายด้านการเตรียมดินและปัจจัยการผลิตรวมทั้งความเสี่ยงด้านการตลาดลง จำนวน 73 ราย หรือร้อยละ 89.0 ในด้านการเปลี่ยนพืชที่ปลูกนั้นก็เช่นเดียวกัน มีการเปลี่ยนพืชที่ปลูกให้หลากหลายมากขึ้นเพียงร้อยละ 26.8 เท่านั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมโครงการ

3. เกษตรกรส่วนใหญ่มีการป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดิน โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ย ซึ่งมีการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ทำการเกษตร แต่ยังไม่มีการปลูกแฝก และพืชคลุมดินเพียงร้อยละ 7.3 ส่วนใหญ่ยินยอมให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินโครงการอนุรักษ์ดินและน้ำ

4. ด้านผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการลงทุนของเกษตรกรยังคงมีปัญหา โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพืชที่ปลูก ยังคงปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ทำนา มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงพืชที่ปลูกจึงมีเพียงร้อยละ 26.8 เท่านั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐโดยตรงที่จะต้องเข้ามาช่วยยกระดับราคาสินค้าเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรให้สามารถขายผลผลิตได้ในราคาที่สูงขึ้น

5. ด้านความเป็นธรรมนั้น การสร้างความเป็นธรรมต่อสังคมจึงเป็นหน้าที่หลักของภาครัฐที่จะต้องดำเนินการให้เกิดขึ้นจากการสำรวจครั้งนี้พบว่า มีเกษตรกรที่เช่าที่ทำการเกษตรจำนวน 29 ราย หรือร้อยละ 35.4

สรุปภาพรวมกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำ มีการอนุรักษ์ที่ดินและน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมการเกษตรที่ยั่งยืนโดยเพิ่มความหลากหลายของพืชปลูก การลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตผ่านโครงการแปลงใหญ่ การสร้างความยุติธรรมทางเศรษฐกิจและสิทธิในที่ดินแก่เกษตรกร และการสนับสนุนราคาผลผลิตและเพิ่มโอกาสการตลาด

การวิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

กระบวนการบริหารจัดการดินในเขตตำบลวังตะเคียน มีทั้งพื้นที่สูงและต่ำ มีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินทรายเป็นส่วนใหญ่ การใช้ประโยชน์ในที่ดิน ส่วนใหญ่พื้นที่ลุ่มเป็นที่ทำนา และพืชไร่ เพาะปลูกพืชตามฤดูกาล เพราะใช้น้ำน้อย ส่วนพื้นที่ดอน มีการเพาะปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย ยูคาลิปตัส การบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่ตำบลวังตะเคียน เป็นพื้นที่กลางน้ำรับน้ำจากบริเวณตำบลใกล้เคียง เมื่อถึงฤดูฝน จะมีน้ำไหลผ่านตำบลวังตะเคียนจำนวนมาก และไหลลงสู่คลองห้วยไคร้ และแควหนุมาน และไหลเข้าสู่แม่น้ำบางปะกง เนื่องจากสภาพดินเป็นมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินทรายเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ตลอดทั้งปี เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำจึงไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร ดังนั้น จึงต้องมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ เพื่อกักเก็บน้ำในฤดูฝน และเชื่อมโยงด้วยระบบท่อเพื่อกระจายน้ำไปยังพื้นที่ต่าง ๆ พร้อมทั้งลอกคลองให้มากขึ้น เพื่อกักเก็บน้ำให้เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่

การนำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ควรมีการจัดการแบบบูรณาการระหว่างดิน น้ำ และทรัพยากรมนุษย์ เข้าด้วยกัน โดยมุ่งเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรดินและน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณ มีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีทรัพยากรดินและน้ำให้มีความยั่งยืน โดยการบูรณาการร่วมกัน ดังนี้

1. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการดิน และน้ำให้แก่ประชาชนในพื้นที่ว่า น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ควรใช้อย่างประหยัด และทุกคนสามารถเข้าถึงได้ เพราะเป็นสมบัติของส่วนรวม เพื่อให้เกิดความตระหนัก สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่น้ำแล้ง และน้ำหลาก ที่สำคัญคือ พัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำเวลาน้ำหลาก หรือน้ำฝน และเป็นแหล่งสำรองน้ำไว้ใช้ในเวลาน้ำแล้ง การพัฒนาแหล่งน้ำ ทำได้หลายวิธี ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนจากหน่วยงาน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการดินและน้ำ การบริหารจัดการดินและน้ำแบบมีส่วนร่วม โดย 1) ร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาทรัพยากรดินและน้ำ 2) ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3) ร่วมดำเนินงาน โดยการเข้าร่วมกิจกรรม สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ช่วยประสานงาน 4) ร่วมติดตามประเมินผลความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือปรับปรุงการบริหารงานจัดการดินและน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. การสร้างเครือข่ายหรือกลุ่มในการบริหารจัดการดินและน้ำชุมชน การสร้างเครือข่ายโดยการร่วมกลุ่มสมาชิกในชุมชน สร้างข้อตกลง วิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแผนการบริหารจัดการดินและน้ำร่วมมือ โดยการประสานงานและการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เอกชน และประชาชนในชุมชน ในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรดินและน้ำ โดยมุ่งเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรดินและน้ำ ใช้ทรัพยากรดินและน้ำอย่างสมเหตุสมผล

อภิปรายผล

จากศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ผู้วิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการเก็บรักษาที่ดินไว้ให้ลูกหลาน และเก็บเอาไว้ประกอบสัมมาชีพ ยินยอมเข้าร่วมโครงการปลูกพืชแปลงใหญ่ของรัฐบาลโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดรายจ่ายด้านการเตรียมดินและปัจจัยการผลิตรวมทั้งความเสี่ยงด้านการตลาดลง เกษตรกรมีการป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดิน โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ย ซึ่งมีการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ทำการเกษตร ด้านผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการลงทุนของเกษตรกรยังคงมีปัญหา โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพืชที่ปลูก ยังคงปลูกพืชเชิงเดี่ยว และด้านการสร้างความเป็นธรรมต่อสังคมจากการสำรวจครั้งนี้พบว่า มีเกษตรกรที่เช่าที่ทำการเกษตร จำนวน 29 ราย หรือร้อยละ 35.4 ซึ่งสอดคล้องกับ โสภณ ชมชาญ และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการที่ดินเกษตรไทย: จากวิกฤติ

สู่ยั่งยืน เอกสารประกอบเล่มที่ 4 การจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรของเกษตรกรไทย ผลการวิจัยพบว่า 1) เกษตรกรส่วนใหญ่มีความประสงค์จะรักษาที่ดินที่ทำกินอยู่ในปัจจุบัน โดยจะเก็บรักษาไว้ให้ลูกหลานและเป็นที่อยู่อาศัยของตนเอง ถึงแม้ว่าในท้องที่ที่ทำการสำรวจยังคงมีการขายที่ดินโดยเกษตรกรทั่วไปอยู่จำนวนมากก็ตาม อย่างไรก็ตามปัจจัยที่อาจมีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในอนาคตก็คือราคาที่ดินที่สูงขึ้น ผลผลิตพืชราคาคงต่ำมาก และสภาพหนี้สินที่เกษตรกรที่ทำการสำรวจมีอยู่สูงถึงร้อยละ 81.7 ผลการศึกษาในครั้งนี้จะสรุปได้ว่า ยังคงมีแนวโน้มการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมอย่างถาวรภายหลังการขายที่ดินของเกษตรกรโดยทั่วไป ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเป็นโรงงานอุตสาหกรรม ที่อยู่อาศัย บ้านจัดสรร ฯลฯ 2) เกษตรกรส่วนหนึ่งได้พยายามลดความเสี่ยงในการผลิตทั้งจากปัญหาย้ายพิบัติและราคาผลผลิตพืชที่ตกต่ำ ในการแก้ปัญหาย้ายพิบัติ โดยเฉพาะภัยแล้งนั้น เกษตรกรได้ลงทุนร่วมกับภาครัฐในการก่อสร้างบ่อน้ำในไร่-นา เป็นแหล่งน้ำสำรอง แต่ยังคงมีจำนวนเพียงร้อยละ 32.0 ในด้านการเปลี่ยนพืชที่ปลูกนั้นก็เช่นเดียวกัน มีการเปลี่ยนพืชที่ปลูกให้หลากหลายมากขึ้นเพียงร้อยละ 20.2 เท่านั้น แม้แต่การเข้าร่วมโครงการเกษตรแปลงใหญ่ของภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนปัจจัยการผลิต เกษตรกรซึ่งทำให้รายจ่ายของเกษตรกรลดลงจำนวน 131 แห่งนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ได้เข้าร่วมโครงการ แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่ไม่เข้าร่วมโครงการจึงสรุปได้ว่า “เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีความเสี่ยงต่อความมั่นคงในการผลิตอยู่ในปัจจุบัน” 3) เกษตรกรมีความตื่นตัวในการป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดินโดยเฉพาะการใช้ปุ๋ย ซึ่งมีการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ทำการเกษตร โดยมีการปลูกแฝกสูงถึงร้อยละ 51 ส่วนใหญ่นิยมให้ภาครัฐเข้ามาดำเนินโครงการอนุรักษ์ดินและน้ำ อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรอีกจำนวนหนึ่งที่ยังมิได้ดำเนินการทั้งการใช้ปุ๋ยและการอนุรักษ์ดินและน้ำ 4) กรณีผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการลงทุนของเกษตรกรในขณะนี้ยังคงมีปัญหา โดยเกษตรกรมิได้มีการปรับเปลี่ยนพืชที่ปลูกและยังคงปลูกพืชเชิงเดี่ยวในที่ดินของตนเองมีทั้งหมด เช่น ทำนากุ้ง พารา หรือปาล์มน้ำมันอย่างเดียว การเปลี่ยนแปลงพืชที่ปลูกจึงมีเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น จะด้วยเหตุผลที่ว่าไม่มีความรู้ในการปลูกพืชชนิดใหม่หรือไม่แน่ใจด้านราคาหลังการเปลี่ยนพืชแล้วก็ตาม กรณีนี้จึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่รัฐบาลจะต้องศึกษาและพัฒนาที่เป็นระบบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยเร็ว หากรัฐบาลต้องการแก้ปัญหาหาค่าสินค้าเกษตรตกต่ำและลดปัญหาการจัดหางบประมาณของรัฐบาลชดเชยโดยการรับจำนำหรือประกันราคาคงที่ปรากฏมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน 5) กรณีความเป็นธรรมนั้นเนื่องจากเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องช่วยเหลือเกษตรกร ปัญหาที่รัฐกำลังแก้ไขอยู่ก็คือ การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรที่อัตราค่าเช่าของภาคเอกชนสูงกว่าของภาครัฐ และยังคงมีแนวคิดอยู่ 2 แนวคิดว่า การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรนั้นเกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน อีกแนวคิดหนึ่งเห็นว่า การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นหนทางที่เข้าสู่ที่ดินทำกินได้เร็วที่สุด เพื่อหาข้อยุติในเรื่องนี้จำเป็นต้องมีการพัฒนาระบบ

การเช่าที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีลักษณะทั้งเจ้าของที่ดินและเกษตรกรผู้เช่าที่ดินพอใจทั้ง 2 ฝ่าย (Win-Win situation) ขึ้นโดยเร็ว (โสภณ ชมชาญ และคณะ, 2561)

2. การวิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า กระบวนการจัดการที่ดินในเขตตำบลวังตะเคียน มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนา และพืชไร่ เพาะปลูกพืชตามฤดูกาล ส่วนการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่ตำบลวังตะเคียน เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำไหลผ่านเป็นจำนวนมาก เนื่องจากสภาพดินเป็นลักษณะเป็นดินร่วนปนดินทรายเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ตลอดทั้งปี เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำจึงไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับกรมพัฒนาที่ดิน ได้กล่าวถึงสถานภาพทรัพยากรดินและที่ดินของประเทศไทยว่า 1) สถานการณ์และแนวโน้มภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการทรัพยากรดินสถานการณ์สิ่งแวดล้อมโลกที่สำคัญ ในช่วง พ.ศ. 2558-2559 ยังเป็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ และการเกิดภัยพิบัติที่มีความรุนแรงและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องซึ่งส่งผลกระทบต่อภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า และปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดินและน้ำ แหล่งที่อยู่อาศัยและระบบนิเวศ โดยสามารถสรุปประเด็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญในระดับโลกที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพยากรดินได้ 2) สถานการณ์และแนวโน้มภายในส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการทรัพยากรดินทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยและเสื่อมโทรมลง เนื่องจากการใช้ประโยชน์เกินกว่าศักยภาพในการฟื้นตัวของระบบนิเวศ ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัยของยรรยง อินทร์ม่วง ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการน้ำแบบบูรณาการ: กรอบการวิจัย และพัฒนาสำหรับประเทศไทย กล่าวว่า การจัดการน้ำแบบบูรณาการ (Integrated Water Resources Management: IWRM) คือกระบวนการที่เป็นระบบเพื่อการจัดหา การตรวจสอบ และการใช้ทรัพยากรน้ำเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนสนองตอบวัตถุประสงค์ของสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม IWRM นับเป็นแนวคิดใหม่ในการจัดการทรัพยากรน้ำที่สนับสนุนให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรน้ำตั้งแต่ในระดับท้องถิ่นถึงระดับภูมิภาค ซึ่งเดิมการจัดการทรัพยากรน้ำทั่วโลกรวมทั้งประเทศไทยใช้แนวคิดจัดการน้ำเน้นด้านอุปทานสนองตอบต่อแผนงานหรือโครงการพัฒนารายสาขา เช่น การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภคอุตสาหกรรม การพลังงาน เป็นต้น จากการใช้แนวคิดการจัดการน้ำดังกล่าว จึงมีการตั้งหน่วยงานจัดการน้ำรายสาขาการพัฒนาเฉพาะด้านเหล่านั้นขึ้นมา เช่น กรมชลประทานมีหน้าที่จัดการน้ำเพื่อการเกษตร การประปานครหลวงและการประปาภูมิภาค ซึ่งมีหน้าที่จัดการน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชน เป็นต้น (ยรรยง อินทร์ม่วง, 2550)

3. การนำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำสามารถดำเนินการได้โดยมีการจัดการแบบบูรณาการระหว่างดิน น้ำ และทรัพยากรมนุษย์ เข้าด้วยกัน โดยมุ่งเน้นให้

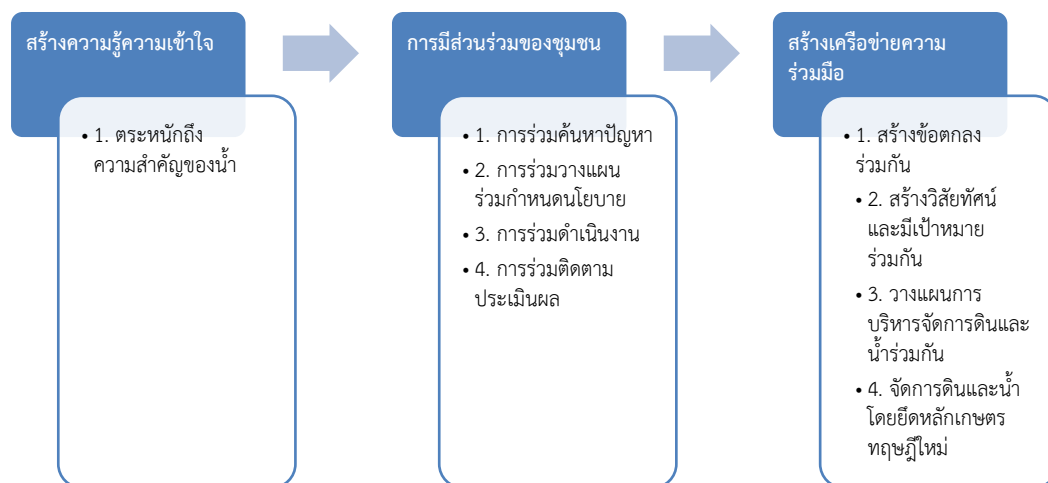
ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรดินและน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณ มีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีทรัพยากรดินและน้ำให้มีความยั่งยืน โดยการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วนในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการที่ดินและน้ำการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสร้างเครือข่ายหรือกลุ่มในการบริหารจัดการดินและน้ำชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับ ชลธร ทิพย์สุวรรณ ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำโขง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนากระบวนการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำโขง ได้อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วม กระบวนการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และกระบวนการเจรจาต่อรองระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำทั้ง 6 กลุ่ม โดยผลของกระบวนการนำไปสู่การกำหนดนโยบายและพิจารณาแนวทางการบริหารจัดการและแก้ปัญหาพร้อมกันเพื่อให้การแก้ปัญหาตรงกับความต้องการที่แท้จริงในพื้นที่ลุ่มน้ำ กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย รวมทั้งเป็นการสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียจากการใช้ทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำได้เข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จากนั้นนำเสนอความต้องการของผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ลุ่มน้ำไปยังภาครัฐ (Bottom-up) โดยองค์กรหลักที่จัดตั้งขึ้นจะทำหน้าที่เป็นองค์กรที่บูรณาการทรัพยากรการบริหารจัดการและเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนให้เกิดความสอดคล้องประกอบกับการสร้างระบบเครือข่ายการ จัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน (Community Network System) ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ยั่งยืน โดยระบบเครือข่ายนี้จะนำไปสู่การปฏิบัติที่เห็นผลชัดเจน เป็นรูปธรรมและสามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ในทุกมิติ ทั้งในมิติค่านิยม วัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจและค่านิยมทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของชุมชนลุ่มน้ำ โดยจะสามารถเชื่อมโยงความสำเร็จและความยั่งยืนในระดับบุคคลรวมถึงระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ ได้อย่างเหนียวแน่นและยั่งยืน เกิดเป็นเครือข่ายที่คอยขยายใหญ่ขึ้นและครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำได้ในที่สุด ตามระบบเครือข่ายที่ได้กำหนดไว้ อีกทั้งเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการแก้ปัญหาค่านิยมทรัพยากรน้ำ ตอบสนองความต้องการของประชาชน นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำได้อย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขาแม่น้ำโขงและลุ่มน้ำอื่น ๆ ต่อไป (ชลธร ทิพย์สุวรรณ, 2557)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษากระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. สร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการดินและน้ำให้แก่ประชาชนในพื้นที่ว่า น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ควรใช้อย่างประหยัด และทุกคนสามารถเข้าถึงได้ เพราะเป็นสมบัติของส่วนรวม เพื่อให้เกิดความตระหนัก สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ในพื้นที่น้ำแล้ง และน้ำหลาก ที่สำคัญคือ พัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำเวลาน้ำหลาก หรือน้ำฝน และเป็นแหล่งสำรองน้ำไว้ใช้ในเวลาน้ำแล้ง การพัฒนาแหล่งน้ำ ทำได้หลายวิธี ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสนับสนุนจากหน่วยงาน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการดินและน้ำ การบริหารจัดการดินและน้ำแบบมีส่วนร่วม โดย 1) ร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาทรัพยากรดินและน้ำ 2) ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อแก้ไขและลดปัญหาเรื่องน้ำของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3) ร่วมดำเนินงาน โดยการเข้าร่วมกิจกรรม สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ ช่วยประสานงาน 4) ร่วมติดตามประเมินผลความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือปรับปรุงการบริหารงานจัดการดินและน้ำให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. การสร้างเครือข่ายหรือกลุ่มในการบริหารจัดการดินและน้ำชุมชน การสร้างเครือข่ายโดยการร่วมกลุ่มสมาชิกในชุมชน สร้างข้อตกลง วิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแผนการบริหารจัดการดินและน้ำร่วมมือ โดยการประสานงานและการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เอกชน และประชาชนในชุมชน ในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรดินและน้ำ โดยมุ่งเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรดินและน้ำ ใช้ทรัพยากรดินและน้ำอย่างสมเหตุสมผล

สรุป

1. กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ต้องการเก็บรักษาที่ดินไว้ให้ลูกหลาน และเก็บเอาไว้ประกอบสัมมาชีพ ยินยอมเข้าร่วมโครงการปลูกพืชแปลงใหญ่ของรัฐบาลโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลดรายจ่ายด้านการเตรียมดินและปัจจัยการผลิตรวมทั้งความเสี่ยงด้านการตลาดลง เกษตรกรมีการป้องกันความเสื่อมโทรมของที่ดิน โดยเฉพาะการใช้ปุ๋ย ซึ่งมีการใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกันเป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ทำการเกษตร ด้านผลตอบแทนที่คุ้มค่าต่อการลงทุนของเกษตรกรยังคงมีปัญหา โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพืชที่ปลูก ยังคงปลูกพืชเชิงเดี่ยว และด้านความเป็นธรรม เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องช่วยเหลือเกษตรกร

2. การวิเคราะห์กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า กระบวนการจัดการที่ดินในเขตตำบลวังตะเคียน มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนา และพืชไร่ เพาะปลูกพืชตามฤดูกาล ส่วนการบริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่ตำบลวังตะเคียน เมื่อถึงฤดูฝนจะมีน้ำไหลผ่านเป็นจำนวนมาก เนื่องจากสภาพดินเป็นมีลักษณะเป็นดินร่วนปนดินทรายเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ตลอดทั้งปี เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำจึงไม่เพียงพอต่อการทำเกษตร

3. การนำเสนอกระบวนการจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี พบว่า กระบวนการจัดการที่ดินและน้ำสามารถดำเนินการได้โดยมีการจัดการแบบบูรณาการระหว่างดิน น้ำ และทรัพยากรมนุษย์ เข้าด้วยกัน โดยมุ่งเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรดินและน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณ มีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีทรัพยากรดินและน้ำให้มีความยั่งยืน โดยการบูรณาการร่วมกันของทุกภาคส่วนในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการที่ดินและน้ำ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการสร้างเครือข่ายหรือกลุ่มในการบริหารจัดการดินและน้ำชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรประชาสัมพันธ์ สร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรดินและน้ำแก่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของการใช้ทรัพยากรดินและน้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ควรใช้อย่างประหยัด และทุกคนสามารถเข้าถึงได้
2. ควรขุดบ่อกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ภายในชุมชน ขุดลอกและขยายบ่อแหล่งน้ำสาธารณะให้มากขึ้น และขุดสระเก็บน้ำในพื้นที่ทำการเกษตร เพื่อกักเก็บน้ำให้เพียงพอให้ถึงฤดูแล้ง

3. ควรส่งเสริมให้ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการดินและน้ำ โดยร่วมกันค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาทรัพยากรดินและน้ำ ร่วมวางแผน ร่วมกำหนดนโยบาย ร่วมดำเนินงาน โดยการเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกัน และร่วมติดตามประเมินผลความสำเร็จตามวัตถุประสงค์

4. ควรสร้างเครือข่ายหรือจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรดินและน้ำ โดยการร่วมกลุ่มสมาชิกในชุมชน สร้างข้อตกลง วิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแผนการบริหารจัดการดินและน้ำ ร่วมมือ โดยการประสานงานและการทำงานร่วมกันของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เอกชน และประชาชนในชุมชน ในการพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรดินและน้ำ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษารูปแบบการบริหารจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

2. ควรศึกษาการพัฒนาที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรโดยใช้โคกหนองนาโมเดลของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

3. ควรศึกษาการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้การจัดการที่ดินและน้ำของชุมชนบ้านวังตะเคียน อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาที่ดิน. (2558). สถานภาพทรัพยากรดินและที่ดินของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ชลธร ทิพย์สุวรรณ. (2557). การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. ใน วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2562). นโยบายและยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2563-2570. สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์: สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ยรรยง อินทร์ม่วง. (2550). การจัดการน้ำแบบบูรณาการ: กรอบการวิจัย และพัฒนาสำหรับประเทศไทย. วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 26(1), 98-110.
- ศูนย์ความรู้กลาง กรมชลประทาน. (2564). การบริหารจัดการน้ำแบบผสมผสาน. เรียกใช้เมื่อ 23 ตุลาคม 2565 จาก http://kmcenter.rid.go.th/kmc08/km_53/book/man_water.pdf
- สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร. (2560). คู่มือการจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.

- โสภณ ชมชาญ และคณะ. (2561). การจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรของเกษตรกรไทย. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- FAO. (2020). The state of the world's land and water resources for food and agriculture. Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- IWRM. (2018). Integrated Water Resources Management: A Practical Guide. United Nations Environment Programme.
- Pongpattananan, R., Kittipongvises, P., & Srisurich, S. (2019). Water scarcity in Thailand: Challenges and solutions. *Environmental Management*, 34(1), 67-78.
- TDRI. (2021). Thailand Development Research Institute. Water Scarcity and Management in Thailand: Policy Recommendations. *TDRI Quarterly Review*, 36(1), 21-29.
- UNDP. (2019). Sustainable Development Goals and Integrated Natural Resource Management. United Nations Development Programme: New York.

